

BİR SOSYAL POLİTİKA ALANI OLARAK YAŞLILIK VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

AGING AS A SOCIAL POLICY AREA AND SOCIAL WORK PRACTICES

AZİZ ŞEKER*
GÖKHAN KURT**

ÖZET

Bir toplumsal olgu olarak yaşlılık toplumsal yapıyı ilgilendiren önemli bir sosyal sorundur. Bu açıdan sosyal politikanın ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır. Yaşlıların, yaşlılık döneminde yalnızca sağlık sorunlarıyla değil yaşlılık dönemi ile ilişki içinde bulunan sorunlarla da karşılaşma olasılıkları artmaktadır. Bu sorunların bir kısmı yaşlının kendi fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal durumundan bir kısmı ise yaşlının dışındaki çevresel ve toplumsal koşullardan kaynaklanmaktadır.

Günümüzde yaşlılık olgusunun “bireysel” bir sorun olmanın ötesinde “toplumun” sorunu olduğu gerçeği kabul edilmiştir. Dolayısıyla farklı ülkelerin geliştirmiş oldukları sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamaları kısaca sosyal devlet anlayışları yaşlıların yaşlanma döneminde karşılaşmış oldukları sorunları azaltmakta ya da arttırmaktadır. Günümüzde uygulanmaya çalışılan yaşlı sosyal politikaları kamusal/hak temelli anlayışlarla birlikte yaşlıların aile içinde bakılması-gözetilmesi şeklinde ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada sosyal politika açısından yaşlılık refahı alanıyla ilgili genel durum irdelenecek ve bu sosyal hizmet alanına ilişkin uygulamalara yönelik önerilerde bulunulacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: yaşlılık, sosyal politika, sosyal güvenlik, sosyal devlet, sosyal hizmetler.

* Sosyal Hizmet Uzmanı, T.C. Amasya Üniversitesi, T.C. Amasya Üniversitesi Rektörlüğü Akbilek Mah. Hakimiyet Cad. Milli Hakimiyet Yerleşkesi Merkez AMASYA. shuaziz@gmail.com

** Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programı, Süleyman Demirel Üniversitesi.

Received on/Makale gönderim tarihi: Sept. 29, 2018/29 Eylül 2018

Accepted on/Makale kabul tarihi: Dec. 03, 2018/03 Aralık 2018

ABSTRACT

As a social phenomenon, aging is an important social problem that concerns social structure. In this respect, it is one of the areas that social policy interests. Elders are increasingly confronted with not only health problems but also problems related to the old age during their old age period.

While some of those problems are the consequences of the old-aged's own physical, psychological, economic and social situation, some others are caused by the environmental and social conditions outside of the them.

The fact that the old age phenomenon is now a problem of "society" rather than the problem of an "individual" is now acknowledged. Therefore, the social policy and social service practices developed by different countries, in short their social state understandings, reduce or increase the problems that the elderly people encounter in aging period. The recently implemented social old age policies are in the form of public / rights-based understandings as well as the care of the elders within the family. In this study, general situation related to the field of old-aged people welfare will be examined from the perspective of social policy and the suggestions about the implementations related to this social service field will be presented.

KEYWORDS: old age, social policy, social security, social state, social services.

GİRİŞ

Günümüzün insanlığı, küresel ölçekte geçmişten bu yana gelen ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda ortaya çıkan ve giderek karmaşıklaşan, birbirinin içine geçmiş çok sayıda sosyal sorunla mücadele etmektedir. Bu sosyal sorunların en önemlileri arasında bulunan toplum nüfusunun yaşlanmasına ve yaşlı nüfusu oranının artışına bağlı olarak ortaya çıkan durumlar, önemli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Demografik yaşlanma sorunsalı olarak da nitelendirilen bu durum küresel bir olgu haline gelmiştir (Tokol, 2013: 449; Tufan 2007: 62).

Türkiye günümüzde Avrupa'nın en genç nüfusuna sahip toplumu olarak görülmektedir. Öte yandan "Avrupa'nın Delikanlısı" olarak tanımlanmasına rağmen yapılan demografik projeksiyonlarda; dünyada 60 ve daha yukarı yaşlı nüfusun 2050'de %14'e ulaşacağı öngörüldürken, Türkiye'de ise bu orana 2030'da ulaşılması beklenmektedir. Bu yaklaşımlar Türkiye'nin de bu küresel olgunun bir parçası olduğunu göstermektedir (Tufan, 2001: 29; 2006: 54; Kalınkara, 2005: 283).

Dünyanın birçok bölgesinde yaşlılar, eskiye kıyasla, düşünsel ve bedensel yetilerini daha uzun süre korumaktadırlar. Örneğin gelişmiş ülkelerde yaşlıların pek çoğu daha varlıklıdır, tüketici yurttaşlar olarak kabul edilmektedirler, başkalarına daha az bağımlıdır ve dolayısıyla yaşlılık çağını süren insanların büyük bir bölümü yaşamlarından daha hoşnuttur, çünkü artık geçimlerini sağlamak için mücadele etmek zorunda değildirler. Ayrıca bugün tıp ve diğer bilim dallarındaki gelişmelerin insan ömrünün bir hayli uzamasına olanak vermesiyle birlikte, yaşlanmayla artan (Hobsbawm 2007: 136, 137) tüketimcilik yalnızca bir yaşam tarzı değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerde olağan hale gelen, uzayan yaşlılık dönemini de kapsayan tüm yaşam seyrinin bir özelliği olagelmıştır. Jones ve meslektaşları (2008), İngiltere ve başka yerlerde bugün pek çok yaşlı insanın önceki kuşaktan daha fazla gelire sahip olduğunu ve bazılarının kısmen ya da tamamen erken yaşta emekli olmayı seçtiklerini, dolayısıyla onların tüketimciliğe önemli katkıları olduğuna işaret etmişlerdir. Yaşlı insanların şimdiki nesli, 1945 sonrası tüketim kültürünün oluşturulmasına katkı sunanlardır. Onlar ilk 'tüketici yurttaşlar' arasındadırlar ve böylelikle hizmetlerin 'pasif tüketimi' ile yetinmektense, yaşlılıkta da tüketmeye aktif olarak devam etmektedirler (Jones 2008, Akt; Giddens ve Sutton 2014: 152).

Diyebiliriz ki yaşlanmanın boyutları, gereksinimleri ve sosyolojik algısı değişmektedir. Bu değişimin nedenleri ortalama yaşam süresindeki artış, düşük doğum oranı, çocuğun değerindeki değişme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, modernleşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte değerlendirildiğinde bir sosyal sorun alanı olarak da belirginleşmektedir. Oldukça geniş bir nüfusa sahip olan yaşlılar için farklı ülkelerin uygulamış oldukları makro sosyal politikalar ile yaşlılık politikaları, toplumun riskli ve özel gereksinim gruplarından biri olan bu toplumsal kesim için hayati bir önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla yaşlı nüfusun artışı, yaşlıların içinde yaşadığı sosyal sorunların çözümü ve yaşam beklentileriyle ilgili oluşturulacak sosyal politikaların önemini de ortaya çıkarmıştır.

BİR SOSYAL SORUN OLARAK YAŞLILIK OLGUSUNUN SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşlılık ve Yaşlanmayla Gelen Sorunlar

Yaşlılık, nesnel anlamda insan yaşamının son evresidir: İnsanlar doğar, büyür ve ölürlür. Bu süreç içerisinde bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık evrelerinden geçmektedirler. Toplumların refah düzeylerine göre yaşlılığa erişen nüfus oranının değişkenlik taşıması, toplumların refah düzeylerine göre yaşlılığın başlangıcı ve değerlendirilişini değiştirmektedir. Bu

noktada, özellikle bireysel, sosyal ve kültürel etkenler önem kazanmaktadır. Kısaca yaşlılığın göreceli ama yaşlanma sürecinin evrensel olduğu kabul edilebilir. Ne var ki yaşlı bireyin değerlendirilmesinde; fiziksel, mental sağlık, sosyal ve ekonomik durum ile çevresel özellikler birlikte ele alınmalıdır (Karan 2012: 73, 76).

Yaşlılık kronolojik yaşın ilerlemesiyle paralel giden biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutlar kazanan bir süreç olarak tanımlanabilir. Ancak sosyal bağlamda her birey için yaşlılık farklı anlamlar ifade edebilir. Yaşlılık deneyiminin olumlu veya olumsuz değerlendirilmesi, yaşlılığın birey için ne ifade ettiğine bağlıdır. Sağlık anlamında hareket kısıtlılığına işaret ederken ekonomik bağlamda iş yaşamından çekilme, tedavi ve bakım giderleri gibi süreçlerin getirdiği ekonomik zorluklarla beraber değerlendirilmektedir. Bu nedenle yaşlılık olgusu; toplumsal gelişmişliğe, kişinin sağlık durumuna, sosyal ve psikolojik durumuna bağlı bir 'değişken' olarak yaşanan çağa ve bölgeye göre farklılaşan öznel bir kavram olarak da anlam kazanmaktadır (Tufan 2002: 87). Örneğin bu anlamda yaşlılık, zaman faktörüne bağlı kalarak kişinin değişen çevreye uyum sağlama gücü ile organizmanın iç ve dış etmenler arasında denge sağlama potansiyelinin azalmasıdır (Emiroğlu 1995: 15). OECD ise 1992 yılında yaşlıyı, "*davranış ve ihtiyaçları değişen heterojen bir gruptan oluşan 65 yaş üzerindeki insanlar*" olarak tanımlamıştır. Hukuk ve çalışma yaşamı bakımından ise yaşlılık, bir insanın çalışma performansının ve verimliliğinin azaldığı ve emekli olduğu dönem şeklinde ifade edilmekte ve genellikle sınırı 60 veya 65 yaş dilimlerinde kabul edilmektedir (Yaşlı Sağlığı, 2002: 8). Günümüzde yaşlılık olgusu ve yaşlanma ile ilgili tartışmalara yeni boyutlar katılmıştır. Bunlardan en önemlisi sağlıklı yaşlanmadır. Dünya Sağlık Örgütü, yaşlanma ve sağlık konusuna şöyle dikkat çekmektedir: Her birey doğal olarak yaşlanır. Ancak yaşlılıkla birlikte yaşlının yaşam niteliğine etki edecek, onun esenliğini sağlayacak şekilde işlevselliğinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi yaşlı refahı açısından son derece önemlidir (WHO, 2018).

Demografik Yaşlanma

Günümüzde genel nüfusun "tabanındaki" artışların geride kalarak, bundan sonra genel nüfusun "tavanında" artışlar meydana geleceği kuşku götürmez bir gerçeklik halini almıştır. Yaşlı nüfusun oranının ve sayısının artması aynı zamanda genel nüfusun yaşlanması demektir. Bu yönüyle 21. yüzyılda tüm toplumlarda nüfusun yaşlanması, yani toplumsal yaşlanma kaçınılmaz bir tartışma konusu olmaktadır (Tufan 2007). Çünkü yaşlı bireylerin sayısı 1998'de 580 milyon iken 2050 yılında bu sayının 1.97 milyara ulaşacağı hesaplanmaktadır. 1998 yılında ilk defa yaşlı bireylerin oranı çocukların oranını geçmiştir (%19.1'e karşın, %18.8). Gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfusun artışı daha fazla olmaktadır. 60 yaş ve üzerindeki nüfusun 1998-

2050 yılları arasında 9 kattan daha fazla artacağı düşünülmektedir. Aynı dönemlerde ortanca yaş 37.1 yıldan 47.4 yıla ulaşacaktır. Önümüzdeki yıllarda 60 yaş ve üstü insanların küresel nüfusunun, 2015 yılında 900 milyondan 2050'de 2 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2018).

Öte yandan toplam ömür süresinde bir artış söz konusu olsa da sağlık koşullarındaki eşitsizlikler de artmaktadır. Küresel yoksulların sağlık hizmetlerinden yararlanma ve beslenme imkânlarının azalması, üretkenlik düzeylerinde bir düşüşe yol açmakla kalmamakta (Ritzer, 2011: 443), özellikle refah ülkelerinden ziyade gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde, yaşlı bireyler için sosyal adaleti ve yaşlı refahını odağa alan sosyal politikalara öncelik vermediğinde, yaşlı yoksulluğu olgusu bir insan hakları ihlali olarak ortaya çıkmaktadır. Denebilir ki, demografik yaşlanmanın bir boyutu olan sağlıklı yaşlanmanın önündeki en büyük engel yoksulluktur.

Yaşlanmanın Sosyal Politikası

Yaşam niteliğindeki değişimler ve gelişmeler, ortalama ömrü uzatarak yaşlı sayısının artmasını sağlarken yaşlı olgusuyla ilgili psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarda çözümlenmesi gereken pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Sorunların rasyonel çözümleri, uygun sosyal politikalarla sosyal devletin işlevsel kılınmasından geçer. Ancak, 21. yüzyılda toplumun birey karşısındaki sorumluluğu giderek anlamını kaybetmektedir. Refah devletinin korumacı işlevi, günümüzde artık çalışamayacak durumda olanlarla ve engellilerden oluşan küçük bir gurubu kapsayacak şekilde yeniden tanzim edilmektedir; bu küçük grup bile sosyal yardım çatısından çıkarılıp bir asayiş meselesi olarak yeniden tasnif edilmektedir (Bauman, 2018: 66). Elbette sorun yaşayan yaşlılar da bundan payını almaktadır. Bu çerçevede yaşlılık olgusuyla ilgili en yaygın sosyal sorunlar; genel refah koşullarının yükseltilmesi, yoksulluk ve düşük gelir, sosyal güvenlik politikalarındaki değişiklikler, tek başına yaşayan yaşlı sayısındaki artış, uygun olmayan konut koşulları, aile bakımındaki azalmalar, yaşlı nüfusun yaşlanma belirtileri, yaşlılığa yönelik olumsuz görüşler ve olumlu rolleri kabullenme güçlükleri şeklinde sıralanabilir. 1975 yılında ABD'de yapılan bir araştırmada, endüstrileşmeyle birlikte artan yaşlılık sorunlarının başında; sağlık sorunları, düşük gelir düzeyi, yalnızlık ve kimsesizlik, kaynaklara ulaşmada zorluk, toplumsal ayrımcılık, yeterli sayıda arkadaş sahibi olamama ve yaşlı bireylere karşı işlenen bireysel ve toplumsal suçlar yer aldığı saptanmıştır. B sorunlara; kentleşme, küreselleşme ve yaşanan göçler ile teknolojiye her geçen gün meydana gelen hızlı değişimlerin yaşlı bireylerin yaşamında yol açtığı zorluklar ve uyum sorunu, sosyal politikadaki eksiklikler ile yaşlı istismarı gibi durumları da eklemekte yarar var (Harris vd. 1975, Wilson 2000, Akt: Danış 2004: 20, Kalıncara 2005: 139).

Özellikle yaşlı bireyin biyografisine, biyolojik değişimlere, rol kayıplarına, bölgesel koşullara ve toplumun yaşlıya verdiği değerin düşüklüğüne bağlı olarak sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin yaşam niteliği açısından yaşlı kadınlar, yaşlı erkeklerden daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu açıdan kırsal alanda yaşayan yaşlıların özel durumunu da ele almak gerekir. Unutulmuş kırsal bölgelerde yaşlı nüfus açısından ekonomik sorunlar, fiziksel koşullar, yalnızlaşma, kişisel bakım ve hijyen, beslenme şekilleri, sağlık bakımları, sosyal hizmetlere ulaşım, dil sorunu ve diğer psiko-sosyal sorunlara yönelik araştırmalar son derece sınırlı düzeydedir. Aile sistemlerinin değişmesi de yaşlı bireyleri daha çok sorunla karşı karşıya bırakmaktadır (Tufan 2001: 44; Özgür ve Sabbağ 2014: 4).

Sonuçta sosyal politikaya yaşamsal bir işlev düşmektedir. Yaşlı bireyler için, nitelikli yaşlanma ve umut dolu bir yaşam yolunda sosyal koruma, bireysel güvenlik ve yaş dönemlerine bağlı sağlık, sosyal bakım ve diğer sosyal hizmet gereksinimlerinin, insan haklarını temel alan bir zeminde karşılanması insanlığın geleceği için zorunludur.

SOSYAL HİZMETLERDE YAŞLILIK KONUSUYLA İLGİLİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Sosyal Politika

Sosyal politika, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'nın endüstrileşmiş ülkelerinde ve özellikle Almanya'da ortaya çıkan bir kavramdır. Bu dönemde sosyal politika,; işçi sorunlarının çözümlenmesi, işçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki çelişkilerin ve çatışmaların giderilmesi veya azaltılması için gerekli önlemlerin tümü olarak ele alınmıştır (Koray ve Topçuoğlu 1995: 3; Güven 1995: 10).

Tarihsel gelişme aşamaları kaydeden sosyal politika anlayışının, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Refah Devleti kavramıyla birlikte büyük ölçüde geliştiği görülmektedir. Batı Avrupa ve Amerikan literatüründe gerek doktrinde ve gerekse uygulamada sosyal politika kavramı, sosyal refah ile özdeşleşmekte ve sosyal refahı etkileyen her konu ve sorun sosyal politikanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmetler, konut politikası, sağlık politikası, sosyal güvenlik ve yoksullukla savaşımlar gibi konular Batılı eserlerde geniş bir yer tutmaktadır. Toplumda var olan sosyal sınıfların ilişkileri, hareketleri, savaşımları ve çelişkileri karşısında devleti ve hukuksal düzeni ayakta tutmaya, korumaya dönük çalışmaları içeren yönüyle sosyal politika; sosyal sorunlara devletin müdahalesini anlatır. Sosyal barışı, genel refahı ve mutluluğu sağlamaya çalışır. Toplumun refahının ve sosyal barışın sağlanması için ekonomik koşulların sınıflar arasında yaratması olası dengesizlikleri ve adaletsizlikleri gidermeye yönelik önlemleri içerir (Güven

1995: 12; Talas 1995: 52; Tokol 1997: 1).

Sonuçta sosyal politika toplumun refahı ve sosyal adaletin sağlanması için ekonomik oluşumların sınıflar arasında yaratması olası dengesizlikleri ve adaletsizlikleri gidermeye dönük önlemleri ele alırken, toplumu ve sistemi insancılaştırmayı amaçlar.

Sosyal Güvenlik

İnsanlık tarihi boyunca insanlar sosyal güvenlik ihtiyaçlarını çeşitli biçimlerde karşılamışlardır. Sosyal güvenlik eski çağlarda aileye yüklenmiş bir sorumluluğu, kişisel yardımlaşmaları içerirken, orta çağa gelindiğinde bunun yerini loncalar düzeyinde mesleki toplu yardımlaşmalar almıştır. Sosyal güvenlik gerçek kimliğine, Sanayi Devrimiyle birlikte çağdaş sosyal sigortaların kurulması ve gelişmesiyle kavuşmuştur. Zamanla sosyal sigortalar sosyal yardımlarla birlikte sosyal güvenliğin iki ana unsurunu oluşturmuştur. Günümüzdeyse toplumun bütünü temel gereksinimlerinin devletçe karşılanması yöntemi, sosyal güvenliğin sağlanmasında sosyal sigortalara yeğlenen bir seçenek olarak önem kazanmış ve sosyal güvenlik bir kamu hizmeti konumuna gelmiştir. Sosyal güvenlik terimi resmi ifadesini ilk defa 1935 yılında ABD’de kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası’nda bulmuştur. Terime gerçek anlamını Beveridge 1942 yılında tamamladığı Beveridge Raporu’nda vermiştir (Güven 1995: 124; Tokol 1997: 94).

Sosyal güvenlik hakkı yoksulluğa karşı çözüm önerileri ve uygulamaları sunduğu gibi bireylerin refah açısından gelecek kaygısını yenmeyi amaçlayan araçlardan biridir. Kişinin ekonomik, toplumsal, mesleki ve bedensel risklere karşı korunmasını ve ona bir gelir güvenliği sağlamaya çalışır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 25. Maddesi de bu konuyu ele almaktadır. Maddede belirtilen:

“Herkesin, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım, gerekli toplumsal hizmetler dahil olmak üzere sağlık ve refahını güvence altına alacak uygun bir yaşam düzeyine ve işsizlik, hastalık, engellilik, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun bırakacak öteki durumlarda güvenliğe hakkı vardır” ifadesi toplumlar için sosyal güvenliğin ve sosyal hizmetlerin önemini ortaya çıkarmaktadır (Talas 1995: 214).

Dar kapsamda sosyal güvenlik; hastalık, kaza, engellilik, analık, yaşlılık, ölüm ve işsizlik gibi kişinin her türlü gelir kayıpları ile gider artışlarını karşılamayı, yani kişinin yerleşik yaşam düzeyinin korunmasını ve sürdürülmesini hedef alırken; geniş kapsamdaki sosyal güvenlik bununla yetinmemekte ve ulaşılan refah düzeyinin daha da yükseltilmesini amaç edinerek, sosyal politikanın ve ekonomi politikasının kapsamına girmektedir. Burada sosyal güvenlik politikasının hedefini, kalkınmanın nimet ve

külfetlerinin toplumda hakça ve dengeli biçimde yansıtılması oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik, genellikle üç ana unsurdan oluşan bir sistem aracılığıyla yürütülmektedir. Bunlar: 1) Sosyal sigortalar 2) Sosyal yardımlar ve 3) Devlet tarafından bakılma yöntemidir (Güven 1995: 124, 125).

Yaşlılıkla gelen kimi sorunlar sosyal güvenlik sistemi içinde -tıpkı hastalık, malullük, kazalar, analık, ölüm gibi- bir risk olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de sosyal güvenlik hizmetleri; kişiyi ve geçindirmekle yükümlü olduğu kişileri, yasayla tanımlanan risklere karşı, esas itibarıyla zorunlu olarak ödenen primlere dayanan bir sistemle koruyan sosyal sigortalar; muhtaçlık ölçütlerine bağlı olarak prim karşılığı olmaksızın bireye veya aileye yapılan nakit yardımlardan oluşan sosyal yardımlar ve yine muhtaçlık ölçütlerine bağlı olarak bireye, aileye veya gruplara sunulan sosyal hizmetlerden oluşmaktadır (Erdoğan 2006: 211, 212).

Sosyal Refah Devleti

Refah devletiyle özdeşleşmiş olan sosyal devlet, 1929 dünya ekonomik krizinin yol açtığı bunalımlar ve II. Dünya Savaşı’nın yarattığı buhranlar sonucunda geliştirilen bir kavram olmuş ve refah devletlerinin bir politikası olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Refah ya da sosyal refah devleti anlayışı, sanayileşmiş ülkelerde kapitalizmin krizlerinin ve değişimlerinin sonucunda gelişmiştir. ‘Refah devleti’ terimi 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra geliştirilen ‘devletçi’ ya da ‘Keynesci’ politikaların bir ürünü olarak anlam kazanmıştır. Refah devletinin temel özelliği, serbest piyasa ekonomisinin tek başına gelişmeyi sağlamada yeterli olmadığı ve bu nedenle devlet müdahalesinin gerekli olduğu görüşüdür. Devlet, toplumsal risklere karşı çalışanları sosyal sigorta sistemiyle, diğer toplumsal grupları da sosyal yardım programlarıyla sosyal güvenlik sistemi içine alarak koruma ve temel bir yaşam seviyesi sağlama görevini üstlenmiştir (Sallan Gül 2006: 144, 146). Bununla ilintili şekilde sosyal refah devleti yurttaşlarına insan hak ve özgürlüklerini gözeterek sosyal ve ekonomik bir yaşam niteliği sunan, onlar için onurlu bir yaşam uğruna sosyal politika geliştirip uygulayan devlet biçimidir. II. Dünya Savaşı’ndan 1970’lerin sonuna kadarki Keynesci uzlaşma döneminde, sosyal güvenlik sorunun muhatabının kamu yani, devlet önderliğinde birey (çalışanlar için işçi ve işveren), toplum (geleneksel dayanışma kurumları olan aile, yerel, dinsel ve gönüllü kuruluşlarla sigorta şirketleri gibi ticari güvenlik ve hizmet kuruluşları) ve devlet olduğu anlayışı kabul edilmiştir. Böylece sosyal güvenlik, yoksulluğu azaltmayı ve çalışanların gelir kayıplarını önlemeyi ve bireye belirli bir yaşam standardı sağlamayı amaçlayan sosyal hizmet ve yardım programları ile kamusal sigorta sistemini içermiştir. Ayrıca, birçok ülkede sosyal güvenlik sistemi evrensel, ücretsiz sağlık, eğitim ve kamu konut programları gibi kamu sosyal güvenlik hizmetlerini de kapsamıştır

(Sallan Gül 1999: 188; Akt: Sallan Gül 2000: 52).

Küreselleşmeyle birlikte sosyal refah devleti anlayışında ortaya çıkan kopma süreci, sosyal politika alanında da oldukça köklü değişikliklere yol açmıştır. 1980 sonrası süreç sosyal politika alanının yeniden yapılandırılması dönemine denk gelmektedir. Bu yeniden yapılandırma sık sık “reform” adı altında yapılırsa bile bu dönüşümden çıkarı olanlar ile zarar görecektir kesimlerin ayrışması artacaktır (Ulutürk ve Dane 2009: 125,126). Bunun yanında küreselleşme, bir ölçüde dünyada yaşayan hiç kimsenin kaçamayacağı yüksek etkili riskler nedeniyle, tüm insan toplumlarını belirli noktalarda da birleştirmekten geri durmayacaktır. Çünkü insan hakları küreselleşmeyi yöneten ekonomik köktencilğe muhalefet için en güçlü konumu temsil eder. İnsan haklarının gerçekleştirilmesi ve korunması için sosyal refah talep eden insanların bir araya gelerek sorunlarının çözümü için sosyal eylemlerde bulunması da kaçınılmaz görünmektedir (Giddens, 2014: 280, Jim, 2017: 267).

TÜRKİYE’DE YAŞLI NÜFUSA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Cumhuriyet Öncesi Dönem

Sosyal adalet toplumun tüm bireylerinin yoksulluk zenginlik, ırk, kültür gibi farklılıklarının gözetilmeksizin iyi bir şekilde yaşamak için eşit hak ve hukuka sahip olmasını savunur. Bu aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri demektir. Örneğin Müslüman toplum kesiminin savunduğu İslâm anlayışında dini kaideler insan hayatını her yönüyle düzenlemektedir. İslâm bireyin psikolojik ihtiyaçları, toplum içinde bireyin ihtiyaçları ve bireylerden oluşan toplumun huzurlu ve mutlu bir ortamda yaşaması için birçok esas içermektedir. İslâm, maddi anlamda sosyal adalet ve dayanışmayı tesis etmek için zenginlerin mallarının bir kısmını zekât yoluyla maddi ihtiyaç içinde olanlara vermelerini emretmiş, bu şekilde zengine fakire karşı sosyal sorumluluk yükleyerek arada manevi bir bağ tesis etmiştir. İslâm yalnızca maddi konularda dayanışmayı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Müslümanları manevi dayanışmaya da davet etmiştir. Maddi anlamda zekât ve sadaka yoluyla, manevi anlamda ise birbirinin halini hatırını sormak, sevmek, iyi niyetli olmak gibi yükümlülükler ile inancının gereği olarak Müslümanın karşısına çıkmaktadır (Şeker, 2010). Bu inancın bir gereği olarak sorun yaşayan “yaşlıları koruma hizmetini veren ilk kurum Selçuklular döneminde 11. yüzyılda kurulmuştur. Sivas’ta 11. yüzyılda Reha Oğulları tarafından yaptırılan Darülreha (Huzurevi), Mısır’da Erbil Atabeyi Muzafferredin Ebu Sait tarafından yaptırılan Gökbörü tesisleri, dört darülaceze, ve dullar için barınma tesisi bulunduğu saptanmıştır.

Memlullüldöneminde Kahire’de açılan Seyfettin Kalavun Hastanesi ve tesisleri, dul kadınlara ve yaşlılara hizmet vermiştir. Osmanlılar döneminde imarethaneler, aşevleri ve tekkelerin muhtaç yaşlılara hizmet verdikleri bilinmektedir.” (<http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/yasli/Yasliliga-Genel-Bakis.asp>). Erişim Tarihi: 18.01.2010).

Kuşkusuz Osmanlıların hüküm sürdüğü topraklarda farklı dinlerden, kültürlerden insan toplulukları da kendi değerleri çerçevesinde sosyal hizmet etkinliklerini yerine getirmişlerdir.¹ *“Osmanlılar döneminde sosyal hizmetler 19. yüzyıla kadar vakıf kuruluşları tarafından veriliyordu. Bu alanda hizmet veren kamu kuruluşları ve hayır kurumları 19. yüzyılda kurulmaya başlanmıştır. Bu kuruluşlar diğer ihtiyaç gruplarının yanında yaşlılara da hizmet götürüyorlardı. Bunların arasında yer alan 1868 yılında kurulmuş Kızılay Derneği ve 1895 yılında kurulmuş Darülaceze Osmanlılar döneminden günümüze kadar yaşayan kurumlardır. Darülaceze önce, engelli ve yoksul erkek, kadın ve kimsesiz çocukları korumak için II. Abdülhamit devrinde hizmete girmiştir. Bugün İstanbul Belediyesine bağlı bir kurumdur. Amacı din ve ırk ayrımı gözetmeden, düşkünleri barındırmak, ümitsizlikten kurtarmak, rahat bir yaşam sağlamaktır”* (<http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/yasli/Yasliliga-Genel-Bakis.asp>, erişim, 18.01.2010).

Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyet’in ilanından sonra 1930 tarihinde yürürlüğü giren 1580 sayılı yasa ile ilk defa, kamu kuruluşu statüsündeki Belediyelere bakıma muhtaç kişilerin (yaşlıların) korunması, yaşlı evleri yapma ve yönetme yükümlülüğü getirilmesi üzerine, değişik illerde aceze evleri, güçsüzler yurdu, düşkünler evi ve huzurevi adı altında yatılı yaşlı kuruluşları açılmıştır <http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/yasli/Yasliliga-Genel-Bakis.asp>, erişim, 18.01.2010).

10.7.2004 tarihinde kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa göre ise Büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin görev ve sorumluluklarının genel hatları belirlenmiş, yaşlılar konusunda da hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemlerin uygulanmasına karar verilmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylemla.pdf>, erişim, 11.2009). Aynı şekilde her türlü sosyal yardım ve güvenlik hizmetlerini düzenlemek ve korunmaya muhtaç yaşlı, çocuk ve engellilerin bakımı, yerleştirilmesi ve rehabilitasyonu ile çalışma gücünden yoksun yoksul kimselerin sosyal güvenliğini sağlamak üzere 3017 sayılı Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat Kanununun 17.maddesine istinaden 225 sayılı kanunun 4.maddesi ile 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Ayrıca 1982 Anayasasının 61.maddesi sosyal hizmetler alanına giren grupları açık bir şekilde belirlemiş; korunmaya, bakıma, yardıma ve

rehabilitasyona muhtaç çocuk, engelli ve yaşlılara öncelik tanıyarak, devletin bu alanda gerekli teşkilat ve tesisleri kurması veya kurdurması hükmünü getirmiştir. Anayasanın bu hükmü doğrultusunda hazırlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile sosyal hizmetlere ilişkin faaliyetlere devletin denetim ve gözetiminde halkın gönüllü katkı ve katılımı da sağlanarak bir bütünlük içinde yürütülmesi esası getirilmiştir. Böylece 2828 sayılı Kanunla kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu; ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde olan özel ihtiyaç gruplarının (aile, çocuk, engelli, muhtaç yaşlı ve diğer kişiler) ihtiyaçlarının karşılanmasını, çeşitli sorunların önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını, hayat standartlarının iyileştirilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü olarak mahalli ve ulusal düzeyde planlama, yönetim ve denetleme görevini üstlenmiştir. Aynı kanunla Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur. 07.07.2005 tarihli ve 25868 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Değişiklik Yapılması Hakkındaki 5378 sayılı Kanunun; 2828 sayılı Kanunun 10. maddesi 1. fıkrasındaki yaptığı değişiklikle Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı Yaşlı Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı olarak ihdas edilmiştir (SHCEK, 2010). Yine yaşlılara götürülen hizmetler, geçmişte Emekli Sandığı, S.S.K., BAĞ-KUR, Yeşil Kart gibi sosyal güvenlik kurumları aracılığıyla verilmiştir. Bu tür uygulamalar 20.06.2006 tarih ve 26173 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5502 sayılı kanunla Sosyal Güvenlik Kurumu adı ile tek çatı altında birleştirilmiştir.

Yaşlı bireylere verilen sosyal hizmetler, 08/06/2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla bütünleştirilmiştir. Daha sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlığının da eklenmesiyle 2018 yılında bu bakanlık Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığına dönüştürülmüştür. Söz konusu bakanlık Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü çatısı altında yaşlılara yönelik hizmetlerin planlamasını ve uygulamasını yerine getirmektedir (EYH, 2018).

Yaşlı Nüfusa Yönelik Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Sosyal güvenlik kavramı, bireyin karşılaşacağı ve yaşamı için tehlike oluşturan olaylara karşı bir güvence arayışının ürünüdür. Tehlikeyle karşılaşan ve yoksulluğa düşen bireye, asgari bir güvence sağlamak isteği sosyal güvenliğin varoluş nedenidir. Sosyal güvenlik sisteminin kapsadığı önemli sosyal risklerden biri yaşlılıktır. Sosyal riskler arasında yaşlılık, “fizyolojik risktir” ve doğurabileceği zararın müddeti açısından da “uzun vadeli riskler” ve kişi üzerinde bıraktığı sosyo-ekonomik neticelerine göre de “gelir kaybına yol açan riskler” grubunda sınıflandırılmaktadır (Seyyar 2006: 208, 209).

Dünyada yaşlı nüfusla ilgili ağırlıklı olarak uygulanan model, Bismark

Modeli olarak bilinen sosyal sigorta modelidir. Bu modelde sosyal güvenlik hakkı, kural olarak mesleki faaliyet ölçütüne bağlı olmaktadır. Kişiler, bağımlı ya da bağımsız çalışma statülerine bağlı olarak sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınırlar. Finansman kaynağı ise kazanç esasına dayalı sigorta primleridir. Küçük farklılıklarla Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin büyük bir bölümünde bu model uygulanmaktadır. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, mevcut yapısıyla bu model ile uyum içindedir (İzgi 2008: 91). Bununla birlikte günümüzde dünya genelinde sosyal sorun yaşayan yaşlı bireyler konusunda genel hatlarıyla üç değişik sistem benimsenmiştir. Bunların ilki, yaşlıların gelirleriyle bağlantı kurmaksızın, herkese eşit ve genel bir gelir sağlayan bir sistemdir. İkincisi sosyal sigorta sistemidir; tüm çalışanlara gelirleriyle orantılı bir gelir bağlanmaktadır. Bazı ülkeler ise sosyal sigortalar sistemini benimsemiş olmakla birlikte her çalışan grubu için farklı bir sistem geliştirmişlerdir. Üçüncü sistem ise zorunlu sigorta sistemini tamamlayıcı emeklilik sistemi ile tamamlayan ülkelerin uyguladıkları sistemdir (Güzel ve Okur 2004: 348; Akt: İzgi 2008: 91).

Türkiye'de yaşlı nüfusa sunulan hizmetler içinde sosyal güvenlik uygulamalarının önemli bir ağırlığı vardır. Belirli bir süre çalıştıktan sonra emeklilik aylığı almaya hak kazanmış kişilerin sosyal güvenliğinin sağlanması için bireysel emeklilik, pirim ödemeksizin yaşlılık aylığı almak ve sağlık hizmetlerinden ücretiz yararlanmak yürürlükteki uygulamalardır (Baran, 2001: 274).

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin sosyal devlet olmasının bir gereği olarak, herkese sosyal güvenlik sağlama görevi yürürlükteki Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilmiştir. Devletin sosyal risklerin (yaşlılık, maluliyet, ölüm, iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, aile masrafları ve işsizlik) oluşmasını engelleyici görevinin yanı sıra sosyal sigortalar yolu ile koruyucu bir rolü bulunmaktadır. Sorun yaşayan yaşlı bireylerin korunmasına ilişkin maddeleriyle birlikte sosyal güvenliğin herkes için temel hak olduğu Anayasada geçmektedir. Ancak Türkiye'de sosyal güvenlik programlarından yararlanma bağlamında verilen hizmetlerin yeterliliği her dönem tartışılmaktadır.

Yaşlı Nüfusa Yönelik Sosyal Hizmetler ve Bakım Sorunu Olan Yaşlı Bireylere Sunulan Hizmetler

Sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç, geleneksel kültür ve değerlerdeki değişimler; yaşlının, aile içindeki eski rolünü yitirmesine neden olmaktadır. Yaş, saygınlık sağlayan bir öge olmaktan çıkmakta kuşaklar arasındaki farklılıklar nedeniyle de yaşlının evde bakımı büyüyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok faktör bu sorunun artmasını tetiklemektedir. Özellikle kadının iş hayatına atılması bakım sorununun

gelecekte daha da artacağını göstermektedir. Türkiye’de bakım gereksinimi bulunan yaşlının bakımı genelde aile içinde yapılmaktadır. Bakıma muhtaç yani kendine yetemeyen yaşlıların bakımını genelde çocukları üstlenmektedir. Çocuklarının yetersiz kaldığı durumlardaysa kurum bakımı devreye girmektedir.

Türel (2001: 21), yaşlının aile içinde bakımını zorlaştıran nedenleri şu şekilde aktarmaktadır: Yetişkin çocuklarının yaşlılarla aynı şehirde olamaması, çocuklarının çalışma amacıyla yurt dışına gitmesi, dar ve orta gelirli ailelerin ekonomik nedenlerle küçük konutlarda oturması ve büyüklerine ayırabilecekleri bir mekânın olmaması, kentte değişen sosyal yaşam sonucu kırsal kökenli yaşlılarla aile içi uyumsuzluklar, kentte çalışmış statü sahibi yaşlıların da akraba yanında, sığıntı şeklinde bir yaşam tarzını kabullenmemesi, ekonomik zorunluluklardan ya da eğitimin getirdiği beklentiyle kadınların çalışması bu nedenle yaşlıya bakacak ve eşlik edecek evde bir kişinin bulunmaması, sağlık alanındaki gelişmelerle daha uzun yaşama ve dinç kalabilme olanaklarıyla kendi sosyal hayatından ve çevresinden kopmadan bağımsız yaşamını sürdürme isteği... Bakıma gereksinim duyan yaşlının sorununun çözümü için günümüz refah toplumlarında gelişen ve yaşlılara sunulan hizmetler; yaşlının evinde kalmasına, bu mümkün olmadığında ise yaşlının evi dışında güvenle bakılmasına yöneliktir. r.. Yaşlı bireyin kendi sosyal çevresi içinde gereksinimlerinin karşılanarak güçlendirilmesi önemini koruyan bir başka yaklaşımdır.

Yukarıda da görüldüğü gibi yaşlılık sorunları içinde, önemli konulardan biri kuşkusuz yaşlının bakım sorunudur. Yaşlı refahı alanında kurumsal hizmetler ise Türkiye’de sosyal mevzuatın öngördüğü esaslar doğrultusunda yürütülmektedir. Bunlar daha çok kamu ve özel girişim tarafından açılan huzurevi ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon kuruluşlarını kapsamaktadır. Yaşlılara yönelik kurumsal sosyal hizmetler genel hatlarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının hizmetleri arasındadır. Türkiye’deki bakım modelleri ise yatılı kurum hizmetleri (huzurevi, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı yaşam evleri, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait huzurevleri, özel huzurevleri), gündüzlü hizmetler, evde yaşam destek hizmetleri şeklinde düzenlenmişlerdir. Türkiye’deki huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri; ilgili bakanlığın yanı sıra belediyeler, dernekler ve vakıflara ait kuruluşlarına da bağlı olabilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yaşlı ve Engelli Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak normal ve özel bakım hizmet veren 144 huzurevi/huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezinde 14.793 yaşlı kalmaktadır. Diğer kamu kurumlarına bağlı huzurevlerinde 570, yerel yönetimlere bağlı 22 adet huzurevinde 3.402, dernek ve vakıflara ait 29 adet huzurevinde 2.454 kişi, azınlıklara ait 5 adet huzurevinde 508 kişi, gerçek kişilere ait 192 özel huzurevinde 10.963 yaşlı hizmet görmektedir. Ayrıca yatılı kurum bakımına gereksinim duymayan ve

ekonomik-sosyal durumu ne olursa olsun ev ortamında yaşayan yaşlıların sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak ve onların izole edilmelerini engellemek amacıyla Yaşlı Dayanışma Merkezleri/Yaşlı Hizmet Merkezleri açılmaya başlanmıştır (<https://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz-yasli> 2018).

Evde Bakım ve Kurum Bakımı

Toplumlar artık yaşlıların karşılaştıkları güçlüklerin, devletin sosyal refah anlayışı çerçevesinde kamu ve gönüllü kuruluşların katkısı olmaksızın, sadece ailenin olanak ve desteği ile çözülemeyeceğini görmüşlerdir. Aile desteğinin yitirilmesine meydan vermeden, yaşlının ve ailenin desteklenmesi önem kazanmıştır (Koşar 1996: 15). Bu açıdan önerilen bakım modellerinden birisi evde bakımdır. Bu hizmet modeli; engelli, yaşlı, süregen hastalığı olan veya nekahet dönemindeki bireyleri buldukları ortamda destekleyerek, sosyal yaşama ayak uydurabilmelerini sağlamak, yaşamlarını mutlu ve huzurlu bir biçimde sürdürerek toplumsal entegrasyonlarını gerçekleştirmek, bakıma gereksinim duyan bireylerin aile üyeleri ve özellikle de ailedeki kadın üzerindeki yükünü hafifletmek için birey ve aileye sunulan psiko-sosyal, fizyolojik ve tıbbi destek hizmetleri ile sosyal hizmetleri içeren bir hizmetler bütünü olarak kabul edilir (Danış 2005: 34). Elbette evde bakım modeli başlı başına bir sosyal politika aracı olarak görülmemelidir. Sosyal bakımın bir boyutu olarak değerlendirilmesi gerekir.

İnsanlar yaşlandıkça yaşamın anlamı ve biçimi üzerinde değişik düşünceler geliştirmektedirler. Yaşlılık süreciyle gelen biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyolojik değişimler yaşlı bireyler üzerinde sıkıntı yarattığı gibi toplum açısından da belli stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Yaşlı bireylerin kişisel yaşamı için önemli olan değişimler, ortaya çıkardığı sorunlar aynı zamanda onların aile ve toplum yaşamı için de geçerli olmakta ve yaşlının yaşamını kaliteli kılacak uygulamalar gündeme gelmektedir. Bu uygulamaların başında geleneksel çözüm olarak düşünülen, yaşlının aile yanında bakımı ve ailesi ile birlikte yaşaması konusudur. Ancak aile yanında bakım, ailenin profesyonel/formel destek almasını zorunlu kılmaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2005: 29).

Türkiye’de diğer ülkelerde olduğu gibi bakım gereksinimi bulunan yaşlılar, daha çok yakın aile ve akrabalık ilişkileri çerçevesinde ailenin yükümlülüğünde görülmektedir. Bulgulara göre Türkiye’de yaşlı bireyler daha geniş sosyal ilişki ağlarıyla, daha sıkı iletişim kurmakta, hatta bu ilişkilerin daha da artmasını talep etmektedirler. Örneğin, geleneksel sosyal ilişkiler ağında yer alan ailesi başta olmak üzere yakın sosyal çevresiyle ilişkisini sürdürmek isteyen yaşlı nüfusla ilgili çalışmalarda Türkiye’deki yaşlılar arasında çocukları ile kapı komşusu olma isteğinin son derece fazla olduğu belirtilmektedir (İmamoğlu 1998: 363, 370). Kuşkusuz toplumsal yaşlanma

sürecinde ailenin en önemli sosyal kurum ya da sosyal destek unsuru haline geldiği kabul edilse dahi değişen toplum yapı içinde yaşlıların konumuyla ilgili sorunlar aile içinde de baş göstermektedir. Bu konuyla ilintili olarak Tufan'ın (2007: 83) yedi bölgede yaptığı ve 3500 yaşlının katıldığı Türkiye Birinci Gerontoloji Atlası araştırmasının Birinci Beş Yıllık Raporunda ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma, yaşlanan bireye bakımın aile üyelerinin sırtına yüklenen önemli bir yük olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'de bir bakım sigortası modeli ve pratiğinin olmayışı, yaşlılıkta bakım hizmetlerinin aile üyelerinin sırtına yüklenmesine ve tamamen kişilerin iyi niyetine bağlı bir hale gelmesine de neden olabilmektedir. Diğer yandan günümüzde evde yaşlı bakımı hizmetleri yolu ile yaşlısına bakan aile bireyleri aracılığıyla sosyal yardım uygulaması revaçtadır. Ancak böylesi bir bağımlılık ve muhtaçlık yaşlının sosyal alana çıkmasının ve oradan bağımsız bir birey olarak var olmasının önündeki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, yaşlı bireyin kamusal alanda bağımsız olarak var olabilmesi ve oradaki katılımı, başka bir bireyin iyi niyetine bırakılmaktadır. Sosyal devlet paradigması ve onun yaşamın tüm alanlarında yurttaşlarına sunmayı öngördüğü destek iddiası, diğer bireylerin hüsnüniyetine/vicdanına terk edilmektedir. Anlaşılan o ki, Türkiye'de sosyal devlet bu alandaki iddiasını, koşulsuz şartsız yurttaşlarının refahı için var olduğu iddiasını, bir politik tavır olarak gösterememektedir (Arun, 2008: 324). Bu ve benzeri sorunların gündelik hayatın kendiliğindenliği içine terk edilerek; geleneksel değerlerin, ailenin rolünün ve sosyal dayanışmanın işlevselliğiyle çözülmeye çalışılmasının, sosyal devletin zayıflığının bir göstergesi olarak okunması muhtemeldir. Sosyal devletin eksikliği; aile, komşu yardımlaşmasıyla ve diğer geleneksel mekanizmalarla doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu düzeydeki yetersiz bir sosyal devlet anlayışından, yaşlılığı bir olanak biçiminde sunan politikalar üretmesinin beklenemeyeceği açıktır. Dolayısıyla, veriler ışığında bir senaryo üretilecek olunursa şöyle bir yaklaşımı içermelidir: Geleneksel yapının işlevsel yanları korunurken sosyal devletin, örneğin yaşlıları tecrit etmeye meyilli huzurevlerini değil, onları toplumsal yaşamdan engellemeyen toplum temelli huzurevlerinedesteklemesi, öte yandan tutarlı bir bakım sigortası modelinin hayata geçirilmesi atılacak önemli adımlardan birisi olabilir (Arun 2008: 324, 325). 2020'li yıllara gelmişken bu anlamda pek bir ilerleme olmadığı görülmekle birlikte bakım sigortası ve toplumsal korumanın işlevselliği düşünüldüğünde denebilir ki; yaşlılıkta dahil sosyal sorunların çözümü bu nedenle, bireysel olmaktan çok toplumsal ve yapısaldir. Uygulanacak ekonomik politikaların gözden geçirilmesine, sosyal koruma sistemlerinin bireylerin durumları gözetilerek yapılandırılmasına, sosyal hizmetlerin yanında sosyal problemlerinin çözümünde de sosyal politikaların oluşturulmasına ağırlık verilmelidir (Adak, 2016: 33).

Yine yaşlı nüfusa yönelik kurumlar giderek yaygınlaşsa bile Türkiye'de

yaşlı bireylerin bu kurumlarda sürekli olarak kalmaları gerek yaşlılar gerekse toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve fazla kabul görmemektedir. Kültürel ve ailesel normların gereği olarak yaşlı insanlar hayatlarının bu son döneminde de çocukları ve varsa torunları ile birlikte yaşamak, ihtiyaç, sıkıntı ve sorunlarını onlarla paylaşmak isteği ve arzusu içinde bulunmaktadır. Toplumsal normlar açısından ele alındığında anne-babalarını bu tür kurumlara emanet eden kimseler, toplum tarafından ayıplanmakta ve tepki görmektedirler (İncealtın 1999: 5). Yaşlı bireyin bakımında kurumsal hizmetlere sıcak bakılmamakla birlikte yaşlının ailede bakılması beraberinde birtakım sorunlara yol açmaktadır. Hazer'e göre (2007); Türkiye'de ev ortamında bakılan yaşlılara profesyonel anlamda harici bakım desteği sağlanmadığı için bakıma muhtaç yaşlılar ve onlara bakan aile üyeleri bakım sorunları ile baş başa kalmaktadır. Yoğun ve zahmetli bakımın yol açtığı stres neticesinde bazen aile içi gerginlikler gün ışığına çıkabilmektedir. Yeterince profesyonelce yapılmayan bakımın niteliği bu yüzden daha da zedelenmektedir. Geleneksel aile içinde saygın bir yeri ve otoritesi bulunan yaşlının; aile dışında bakım biçimi olarak görülen huzurevine yerleştirilmesi ise -özellikle- yaşlı açısından kolayca kabul edilmemektedir. Toplumdaki statüsünü yitirmek ve evinde alıştığı yaşamdan vazgeçmek yaşlı için zordur. Yaşlı için evi; bildiği, hâkim olduğu, kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarıyla beraber olduğu bir ortam iken huzurevi ise; çevre denetimini görelili olarak yitirdiği, ilk kez karşılaştığı farklı kültürlerden gelmiş insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu yeni bir ortamdır. Huzurevi ortamında yaşlının ortak kullanım alanlarını diğer yaşlılarla paylaşması birçok soruna yol açmaktadır. Statü kaybına uğrayan yaşlılar; kuruluşa kabul sonrası ise değişik savunma mekanizmaları geliştirerek farklı davranışlar geliştirmektedirler (Hazer 2007: 226- 230). Yapılan çalışmalarda kurumda kalan yaşlıların yaşam doyumlarının, ailesiyle kalan yaşlılardan farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ailesi ile kalan yaşlılar kurumda kalan yaşlılara göre yaşama daha pozitif bakmaktadırlar. Huzurevinde yaşayan bireylerde umutsuzluk oranının ev ortamında yaşayanlardan 2,85 kat fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Dolayısıyla yaşlının ailedeki ve toplumdaki yerinin, yaşlının yaşadığı zamanla ve bulunduğu çevresel etmenlerle sıkı bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmaktadır (Ardahan vd. 2007: 118). Burada yaşlı istismarını anımsamak gerekir. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerinde; 60 yaş ve üstündeki 6 kişiden 1'inin 2017 yılı boyunca topluluk ortamlarında bir tür istismar yaşadığı, yaşlılar için istismar oranlarının bakım evleri ve uzun süreli bakım tesisleri gibi kurumlarda yüksek olduğu ve 3 kişiden 2'sinin geçmiş yıllarda istismara uğradığı ifade edilmektedir (WHO, 2018).

Huzurevlerinin yaşlının bireyselliğini ve yaşam kalitesini düşürdüğü savına itiraz edenler de bulunmaktadır. Nitekim Tufan (2000: 56)'ın, Batı'da (Fransa'da) kurum bakımı deneyimlerini aktardığı makalesinde yaşlıların

kurum bakımı altında daha çok bireyselliğini yaşadığını iddia etmekte ve şöyle demektedir: *“Yaşlılar çocukları ile otururken bağımsız davranamazlar. Yaşadıkları evin kurallarına uymak, çocuklarının isteklerine boyun eğmek zorundadırlar. Oysa böyle bir kurumda bağımsızlıklarını kazanırlar, kendi isteklerini ifade eder, isteklerinin dikkate alındığını fark eder, yaşama bir başka gözle bakmaya başlar. Böylece çocukları ile de daha sağlıklı ilişki içine girerler.”*

21. yüzyılda bakım gereksinimi bulunan yaşlıların sorunlarının çözümleri arasında hem yaşlıların hem de yaşlıya bakan aile bireylerini destekleyen toplum temelli bakım modelleri önerilmektedir. Bu bağlamda kurum bakımının pahalı olması ve bakıma gereksinim duyan bireyi toplumsal hayattan soyutlaması gibi nedenler, günümüzde yakın çevre içerisinde bakıma olanak sağlayacak destek hizmetlerinin yaygınlaştırmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla gelişmiş ülkelerde engellilik, kronik hastalık ve yaşlılık gibi durumlarda bireyin çevresi ile olan ilişkisini kuvvetlendirmek ve desteklemek, kendi yaşamını özgürce alıştığı ortamda devam ettirmesini sağlamak, beklentilerine cevap vermek, sosyal işlevselliğini arttırmak ve aynı zamanda devletin kurum bakımı alanındaki maliyetlerini azaltmak için toplum temelli bakım anlayışı sıklıkla benimsenmektedir (Seyyar 2006, Hazer 2007: 230).

Dünya’da Yaşlılık Alanında Uygulanan Bakım Hizmetleri

Dünyadaki uygulamalar genelde evde bakım hizmeti, öz bakım ve hemşire bakımı ile rehberlik hizmetlerini içermektedir. Ayrıca eve yemek servisi hizmeti ile desteklenen hizmetlerin yanı sıra yaşlı bireylere gündüzlü hizmet veren yaşlı dayanışma merkezleri de mevcuttur. Daha uzun süre kendi evlerinde kalamayan yaşlılar yaşlı apartmanı, huzurevi veya bakımevlerine yerleştirilmektedirler. Yaşlı apartmanlarında daha sağlıklı yaşlılar kalırken, huzurevi ve bakımevlerinde daha çok bakıma ihtiyacı olan yaşlıların kaldığı görülmektedir. Bakımevlerinde hastane bakımına yakın bir hizmet verilmekle birlikte, huzurevleri ve bakımevlerinde bakılan yaşlıların nitelikleri konusunda kesin ayrımlar olmadığı gözlenmiştir. Örneğin Hollanda’da yaşlılık konusunda ana eğilim yaşlıların kendi evlerinde mümkün olduğunca uzun süre, gerekiyorsa bazı hizmetlerle desteklenerek yaşayabilmelerinin sağlanması yönündedir. Avrupa’da bu belirtilen belli başlı hizmetler dışında daha pek çok hizmet türü bulunmaktadır. Bunlar koruyucu aile hizmetleri, ev idaresi hizmetleri, ziyaretçi hizmetleri, tatil imkânları, özel yayınlar ve danışma, eğitim ve bilgi verme hizmetleri olarak sıralanabilir (Koşar 1996: 199, Sezgin 2001, 28, 29).

Diyebiliriz ki son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yaşlı bakımı konusundaki temel düşünce, yaşlının aile içinde bakılması ve barındırılması yönündedir.

Ancak, aile işlevlerinden çoğunu diğer kurumlara devrettiği gerçeği dikkate alındığında, kurum bakımı ya da diğer bakım hizmetlerine duyulan ihtiyaç da belirginleşmektedir (İpek ve Yeyim 1999: 271). Bununla birlikte yaşlı bireylere yönelik hizmet veren kurumların sayısında nitel bir yeterlilik olmamakla birlikte bir artış olduğu gözlenmektedir. Aile üyelerinin ve yakın çevrenin yetersiz kaldığı durumlarda, korunma gereksinimi duyan yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren, onlara güvenli bir yaşam alanı hazırlayan kurum ve kuruluşlar, özellikle son yıllarda daha etkin görevler üstlenmeye başlamışlardır.

Kuşkusuz yaşlanmayla birlikte sorunu artan bireylerin bakımı, gözetimi ve sosyal rehabilitasyonu ile refahlarının yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Aynı şekilde yeni sosyal hizmet modellerinin üretilmesi, yaşlı bireylerin sosyal çevresi içinde güçlendirilmesi ve gereksinimlerinin karşılanması önemsenmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Nüfusun yaşlanmasıyla yaşlılıkla ortaya çıkan konular, yaşlılık olgusunu 21. yüzyılın önemli sosyal sorun alanlarından biri haline getirmiştir. Bütün dünyada insanlar daha uzun yaşamakta, doğum oranları azalmakta ve dolayısıyla yaşlı nüfus sayısal ve oransal olarak artmaktadır. Mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımından hareketle yapılan hesaplamalar, 21. yüzyılın tüm dünyadaki beklentilere paralel olarak Türkiye’de de yaşlı nüfusun, sosyal, demografik ve ekonomik açıdan Türkiye’de önem kazanması beklenmektedir. Nüfus yaşlanması; sağlıktan sosyal güvenliğe, çevre ile ilgili konulardan eğitime, iş olanaklarına, sosyal-kültürel etkinliklere ve aile hayatına kadar toplumun bütün yönlerini etkilemektedir. Türkiye bu açıdan var olan sosyal hizmet uygulamalarıyla yaşlı refahı alanında biriken sosyal sorunları çözmeye çalışırken hem kendi gelişme koşulları hem de dünya ekonomik-politik sisteminin sosyal harcamaları azaltan dengesinden çeşitli düzeylerde etkilenmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca tüm toplumlarda yardıma gereksinim duyan insanlar var olagelmıştır. Önceleri duygusal ve ahlaksal temelli bireysel yardımlar şeklinde bir sosyal hizmet anlayışı varken daha sonra hak temelli bir anlayış söz konusu olmuştur. Yaşadığımız yüzyılda bu iki anlayış birlikte değerlendirilmektedir. Öte yandan sosyal hizmetlerin devletin değil, bireyin sorumluluğu olduğu yönündeki çıkışları da burada anımsamak gerekir. Yapılmakta olan, bireylerin ve toplulukların insan hak ve özgürlüklerince garanti altına alınmış sosyal ve ekonomik haklarının yanında ihtiyaçlarının ve muhtaçlık koşullarının gözetilmesinin tam karşısında, yani ‘hak temelli ve devlet merkezli’ refah anlayışından ‘piyasa, gönüllülük, çalışma ve hak

eden yoksul temelli' refah anlayışına geçiş tartışmalarının (Sallan Gül 2000: 51, 2006: 305) geçerlilik bulması halinde çağdaş bir sosyal politikadan söz edilmesi mümkün olmayacaktır. Çağdaş sosyal politikanın sosyal devletle ilişkisi gözetildiğinde işlevsel kısıtlanmadan da söz etmek gerekir. Şöyle ki Avrupa demokrasi tarihini taçlandıran ve yakın geçmişe dek onun baskın karakteri olan "sosyal devlet", günümüzde geri çekilmektedir. Sosyal devlet meşruiyetini, yurttaşlardan sadakat ve itaatkârlık talebini, onları koruma, dışlanmaya ve reddedilmeye -bireysel yetersizlik ya da kazalardan ötürü "atık insan" kategorisine sokulmaya karşı sigorta görevi görme, kaosun ve tesadüfiliğin pençesindeki hayatlara kesinlik ve emniyet getirme vaadinden alıyordu. Şansız bireyler tökezleyip düştüğünde, birileri ellerinden tutacak, ayağa kalkmalarına yardım edecekti. Yurttaşların kâbusu olan sosyal statü ve özsaygı kaybının ve geleceğe duyulan güvensizliğin başlıca kaynağı, bugün olduğu gibi o zaman da piyasa rekabetinin getirdiği olumsuz koşullardı. Sosyal devlet belirsiz geleceği "güvenli kılıyordu". Artık güdülen siyasetler toplumsal sorunlara kendi çözümlerini önermektedir (Bauman, 2018: 107).

Sosyal devlet açısından sosyal politika sosyal adaleti, toplumsal refahı ve sosyal bütünleşmeyi gözetir. Sosyal sorun yaşayan toplumsal kesimler için kurumsal sosyal hizmetlerin etkililiğini ve verimliliğini ön planda tutarken aynı zamanda sosyal esenliğe erişmiş bir toplumda bütün toplulukların demokrasi ve insan hakları içinde yaşam koşullarının iyileştirilmesini öngörür. Konumuz açısından baktığımızda yaşlıların korunmasına ve refahına ilişkin uluslararası ve ulusal sosyal mevzuat son derece kapsayıcı sosyal refah önlemlerini içermektedir. Sosyal güvenliğin ve sosyal hizmetlerin temel hak olduğu görüşü bunların başında gelmektedir. Değişen toplumsal koşullar nedeni ile sosyal güvenlik sistemi içerisine alınan yaşlı nüfusun maddi risklere karşı korunmaları gerektiği görüşünden hareketle; yaşlı bireylere aylık gelir, sağlık yardımları ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere aylık ödemeler yapılmasının sağlanması bu görüşün yansımalarına örnek verilebilir. Diğer yandan Türkiye'de sosyal güvenlik programlarından yararlanan ve gerçek anlamda sigortalı olanların sayısı henüz yeterli düzeye ulaşamamış ve yaygın bir sosyal güvenlik ağı kurulamamıştır. Yine Türkiye'deki politikalar ile aile yükünü azaltmaya yönelik olarak, olanakları artırılmış bir kurumsallaşma ile yeterli seviyeye çıkarılan ve Türkiye toplumunun geleneksel değerleri açısından kabul edilmesi zor da olsa huzurevlerinin, bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin toplum içinde benimsenmesinin koşullarının oluşturulması gerekmektedir. Başka bir konu ise evde bakım hizmetlerinin yeterli şekilde desteklenmesidir. Unutulmamalıdır ki destek bulamayan ailelerin zorlanma düzeyi artmakta ve yaşam kalitesi olumsuz etkilenmektedir. Türkiye açısından şöyle bir değerlendirmeyi de dikkate almak gerekir: Yaşlı bireylerin aile ve sosyal çevreleri içerisinde güçlendirilmeleri, bakım ve gözetimlerinin yapılması üzerinde çalışılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye

İstatistik Kurumunun verilerinde Türkiye’deki yaşlı bireylerin mutluluk kaynağını % 66,8 ile ailelerinin, ikinci sırada gelen mutluluk kaynağını ise %16,5 ile çocuklarının oluşturduğuna yönelik önemli bilgilere ulaşılmıştır (TÜİK; 2016). Bu nedenle sosyal politika önerileri getirilirken ve yeni sosyal hizmet modelleri oluşturulurken toplumsal yapıyla ilişkili bu sosyal-kültürel verilerin dikkate alınmasının Türkiye’deki yaşlı nüfusun sosyal gerçeğine ilişkin yapılacak çalışmaların başarı şansını artıracaklarını söyleyebiliriz. Dahası gelecek yüzyıla doğru, hızla yaşlanan Türkiye’yi bekleyen imkanları ve riskleri öngörmenin yanında; yeni bir sosyal, ekonomik ve çevresel politika gündemi oluşturabilmek için nüfusun dönüşen yapısını anlamak gerekmektedir. Zira Türkiye, demografik dönüşüm sürecini yaşayan gelişmekte olan tüm ülkeler gibi zenginleş(e)meden yaşlanmaktadır. Bu olgu; sağlık sistemini stabil hale getirmek, sosyal güvenlik sistemindeki açıkları kapatmak, adil gelir dağılımını sağlayarak gelecek yüzyılda yoksulluğu olabildiğince törpülemek isteyen ülkeler için mühim güçlükler yaratacaktır. İşte bu nedenlerle Türkiye yeni bir kalkınma gündemine ihtiyaç duymaktadır; nüfusunun gelecekteki büyüklüğünü, yapısını, gelişimini ve dağılımını dikkate alarak farklı senaryoları değerlendirme ihtiyacı zaruridir (Arun, 2016: 33).

Sonuç olarak, sosyal politikaların genel amacı, başlangıçta özellikle işçi sınıfını kapsarken günümüzde sadece bu sınıfı değil aynı zamanda engelli, yoksul, kadın, çocuk, yaşlı bireyleri ve çevreyi kapsayacak şekilde bir “toplum politikası” alanı haline gelmiştir. Öyle ki ekonomik olaylar sadece belli bir sınıfı değil toplumun tüm katmanlarını etkilemektedir. Örneğin yaşlı bireylerin sosyo-ekonomik ve sosyal kültürel açıdan toplumun riskli gruplarından birini oluşturduğu gerçeği, devletlerin sosyal politikalarını oluştururken bu grubun sorunlarını gidermesi gerektiği yönünde de bir çalışma alanı ortaya çıkarmıştır. Türkiye özelinde düşündüğümüz zaman öncelikle sosyal güvenlik odaklı bir ulusal yaşlılık politikasının bütün yönleriyle oluşturulması gerektiğini belirtmemiz gerekir. Çünkü Türk sosyal güvenlik sisteminin sağladığı sosyal güvenlik garantisi yetersizdir. Bu yetersizlik gelir ve aylıklarda seviye düşüklüğü, hizmetlerde ise standart düşüklüğü olarak kendini göstermektedir (Duru 2014: 171, Alper 2013: 256).

Genel olarak sosyal sorunlar açısından bakıldığında, dezavantajlı durumda yaşayanların olumsuz etkilendiği bir küresel süreç yaşanmaktadır. Nedeni çok açık. Neoliberalizmin pratiği devletin sosyal işlevlerini ekonomik hesaplama tabii kılmaktadır. Bu kamu hizmetlerine uygulanabilirlik kriterlerini getiren; sanki bunlar, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, bilimsel araştırma, kamu hizmeti ve güvenliğini ekonomik bir profil altında düzenleyen özel şirketlermiş gibi davranan alışılmadık bir pratiktir. Böylece neoliberalizm devletin sorumluluğunu ortadan kaldırarak, onun geleneksel ayrıcalıklarından vazgeçmesini sağlamakta ve bu ayrıcalıkların peyderpey özelleştirilmesine yönelmektedir. Bu süreç sosyal politikaya ve sosyal hizmetlere

yansımaktadır (Bauman, Bodoni, 2018: 29). Kadınlar, çocuklar, yaşlılar bu olumsuz yansımaları yaşayan nüfus gruplarının başında gelmektedir. Gelir dağılımı bozukluğu ve sosyal refahın tüm toplum kesimlerine sosyal adalet temelinde bölüştürülmemesi dünya sistemini, insan haklarına daha az duyarlı bir duruma itmektedir. Küreselleşen dünya giderek yaşlanıyor. Yaşlılar, dahası yoksul yaşlılar siyaset ötesi bir şekilde değerlendirilmelidirler. Yaşam standartlarının dahi gerisinde bir emeklilik ya da yaşamı düzenlemeye yetmeyen bir 'sosyal yardım' anlayışı kendi içinde tartışmaları getirdiği gibi yaşlılar için kötüye giden bir yoksullaşmayla yaşamlarının son dönemlerini geçirmelerini beraberinde getirecektir. İnsan hak ve özgürlüklerine duyarlı sosyal devlet anlayışı ile düşünsel ve uygulama anlamında, bu sosyal soruna yönelik rasyonel çözüm önerileri üzerinde çalışmak zorunludur. Yurttaşların eşitliğini ve insanca bir yaşamı gözeten sosyal hak temelli bakış açısı, bir sosyal güvenlik parçası olarak özümsemelidir. Özellikle yoksul yaşlılara sunulan sosyal yardımlara hak niteliğini kazandıracak yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi aynı zamanda yoksullukla mücadelenin de önemli hedefleri arasında yer almalıdır (Gökçeoğlu, 2016: 110). Bunun için sosyal adalet temelinde bir bakış açısının inşasıyla toplumsal dışlanmaya maruz kalmadan, yaşlılık dönemlerinin çok olumsuz koşullarında yaşam niteliğini koruyacak ve geliştirecek bir anlayış hiç kuşkusuz hak temelli bir bakış açısı olacaktır. Diğer yandan sosyal politikanın önemli alanlarından biri olan yaşlılık konusunda, sağlık ve sosyal hizmetlerin yaşlı bireyi ayrımcılığa uğratmayacak şekilde düzenlenmesi onurlu ve saygın yaşlanmanın ön koşulu kabul edilmelidir. Ayrıca sosyal devlet bu sosyal sorunlarla mücadelede yaşlılar için de demokratik korunma haklarının inşasını (Beck, 2014: 346) göz ardı etmemelidir. Kuşkusuz yaşlı bireyler için insan haklarının söylemsel doğası bu bağlam üzerine oturtulmalıdır. Bu açıdan yaşlı bireylerin yaşadıkları ailelerin sosyal ekonomik destek sistemlerinin güçlendirilmesine ek olarak devletlerin yaşlı refahını artırmaya dönük uygulamış oldukları sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının işlev ve boyutlarını artırmak gerekmektedir.

Sonuçta, geçmişten bu yana yaşlı insanların varlıkları ve toplum tarafından onlara sağlanan olanaklar ve toplumun bakış açısı toplumların değişmeleriyle, insan hak ve özgürlüklerinin kabulüyle belli bir aşamaya gelmiştir. Dolayısıyla demografik yaşlanmanın yaşandığı yüzyılımızda ve uzun bir gelecek dönemde yaşlı bireylerin artan oranları ve sorunlarıyla sosyal politikanın temel alanı olmaya devam edeceğini söylemek mümkündür.

NOT

1. Çalışmanın bu kısmında Selçuklu ve Osmanlı dönemi sosyal hizmet uygulamaları ele alınırken, daha çok İslam dini ile ilgili boyutları değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2016). Sosyoloji ve Sosyal Problemler, Nurşen Adak (Ed.), *Sosyal Problemler Sosyolojisi* içinde (s.15-34). (2.Baskı). Ankara: Siyasal.
- Alper, Y. (2013). Cumhuriyetten Günümüze Türk Sosyal Güvenlik Sistemi: Yeni Sistem, Yeni Beklentiler, M. Zencirkıran (Ed.), *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* içinde (s. 245-266). (4. Baskı). Bursa: Dora.
- Arun, Ö. (2008). Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Kaliteli Yaşlanma İmkânı Üzerine Senaryolar, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 313-330.
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik, *Mediterranean Journal of Humanities*, VI/2, s. 29-48.
- Ardahan vd. (2007). Yaşlıların Algıladıkları Aile Desteğinin Yaşam Doyumlarına Etkisi, V. Kalıncara ve G. Akın (Ed.), *IV Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s.116-129). Ankara: Gazi.
- Baran, A. G. (2001). Türkiye'de Yaşlılık Politikaların Sosyolojik Analizi, V. Kalıncara (Ed.), *I. Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s. 256-276), Ankara: YASAD.
- Bauman, Z. (2018). *İskarta Hayatlar/Modernite ve Safraları*. (O. Yener, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bauman, Z, Bordoni, C. (2018). *Kriz Hali ve Devlet*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Beck, U. (2014). *Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru*. (K. Özdoğan, B. Doğan, Çev.). (2.Baskı). İstanbul: İthaki.
- Bilir, N. (2007). Sağlıklı ve Güvenli Yaşlanma, V. Kalıncara ve G. Akın (Ed.), *IV Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s.2-11). Ankara: Gazi.
- Danış, Z. M. (2004). *Yaşlıların Evde Bakım Gereksinimleri ve Evde Bakıma İlişkin Düşünceleri*, Ankara: Güç-Vak Yay.
- Danış, Z. M. (2005). *Yaşama Derinden Bir Kucak*, Ankara: Türk Geriatri Vakfı Yay.
- Danışoğlu, E. Sosyal Güvenlik Sisteminde Yenilenme İhtiyacı, *Planlama Dergisi, Özel Sayı DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, 2002*, s.219-227. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/danisoge.pdf>). Erişim Tarihi: 20.12.2009.
- Danışoğlu, E. (1988). *Sosyal Yapı-III Nüfus Grupları, A-Yaşlı Nüfus*, Ankara: Sosyal Planlama Başkanlığı.
- DPT (2007). *Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, Yayın No: 2741. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylemplan.pdf>). Erişim Tarihi: 17.12.2009.
- Duru, B. (2014). Türkiye Nüfusunda Yeni Eğilimler: Görünüm, Sorunlar, Politikalar, F. Alp kaya ve B. Duru (Drl.), *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* içinde (s. 163-180). (3.Baskı). Ankara: Phoenix.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*. Ankara: Şafak.
- Erdoğdu, S. (2006) Sosyal Politikada Değişim ve Sosyal Güvenlik Reformu, *Mülkiye*, Cilt: XXX, Sayı: 252, ss. 211-236.
- Giddens, A. Sutton, W. P. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (A. Esgin, Çev.). Ankara: Phoenix.

- Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel Kimlik/Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). (2.Baskı). İstanbul: Say.
- Gökçeoğlu, Ş. (2016). Sosyal Yardımların Hak Niteliği ve Dava Edilebilirliği, P. Akkuş ve Ö.B. Aktükün (yay.haz.), *Sosyal Hizmet ve Öteki* içinde (s.97-111). (2. Baskı), İstanbul: Bağlam.
- Güven, S. (1995). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi.
- Hazer, O. (2007). Ailede Yaşlıların Bakımı ve Karşılaşılan Sorunlar, V. Kalıncara ve G. Akın (Ed.), *IV Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s.222-235). Ankara: Gazi.
- Hobsbawm, E. (2007). *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*. (İ. Yıldız, Çev.). İstanbul: Yordam.
- İmamoğlu, E. O. ve İmamoğlu, V. (1998). Yaşlıların Yaşam Çevreleri, E. M. Komut (Ed.), *Diğerlerinin Konut Sorunları*, Ankara: T.M.M.O. Mimarlar Odası.
- İncealtın, İ. (1999). *Yaşlı Kültürü Emekli Derneklerindeki Yaşlılarının Sosyo-Kültürel Özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpek, M., ve Yeyim, G. (1999). İkibin'li Yılların Kentinde, Yaşlılık ve Yaşlı Hizmetlerinde Yeni Arayışlar, Ü. Onat ve A. Altay (Ed.). *Sosyal Hizmet Sempozyumu 99 Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet* içinde (s.267-278). Diyarbakır.
- İzgi, B. B. (2008). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler, Çalışma ve Toplum, 2008 /1., ss. 85-107.
- Jim, Ife. (2017). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet/Hak Temelli Bir Uygulamaya Doğru. (A. Değirmenci, A. Aykara, Çev.). (D. Baran Çiftçi, Ed.), Ankara: Nika.
- Kalıncara, V. (2005). Yaşlılık Döneminde Birey-Çevre Etkileşimi İçin Tasarım: Gerontolojik Yaklaşım, Ş. Ergin (Ed.), *III Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s.138-148). İzmir: Okullar.
- Karan, M. A. (2012). Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyonunda Disiplinlerarası Yaklaşım, N. Kırdı, F. Can, vd. (yaz.haz.). *I. Uluslararası Katılımlı Yaşlı Bakım Modelleri ve Rehabilitasyon Turizmi Kongresi* içinde (s.71-76). İzmir: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Koray, M. ve A. Topçuoğlu (1995). *Sosyal Politika*, Bursa: Ezgi.
- Koşar, N. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı*, Ankara: Şafak.
- Kurt, G. (2008). *Türkiye'de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Sivas İl Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgür, Ö., Sabbağ, Ç. (2014). *Kırsal Alanda Yaşlılık*, Ankara: Sabev.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. (M. Pekdemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Sallan Gül, S. (2000). Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 40, Sayı: 3-4, ss. 51-66.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa/Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kıskaçında Refah Devleti*. Ankara: Ebabil.
- Seyyar, A. (2006). *Değişen Dünya ve Türkiye'de Sosyal Politikalar*. İstanbul: Değişim.
- Sezgin, G. (2001). Hollanda'da Sosyal Hizmet, *Sosyal Hizmet Dergisi*, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını.

- Şeker, A. (2010). İslâm'da Sosyal Hizmet Üzerine Elif Kara İle Bir Söyleşi, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/islamdasosyalhizmet.htm>.
- Talas, C. (1995). *Toplumsal Politika*, Ankara: İmge.
- Tokol, A. (1997). *Sosyal Politika*, Bursa: Uludağ Ü. Yayınları.
- Tokol, A. (2013). Günümüz Türkiye'sinde Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika Uygulamaları, M. Zencirkıran (Ed.). *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* içinde (s.449-467). (4.Baskı). Bursa: Dora.
- Tufan, B. (2000). Paris'te Bir Huzurevi, G. Erkan, V. Işıkhhan (Ed.), *Antropoloji ve Yaşlılık* içinde (s.54-57). Ankara: Hacettepe Ü. SHYO.
- Tufan, İ. (2001). Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi SHY. Yayını, Cilt:12, Sayı: 3, ss. 27-49.
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*. İstanbul: Aykırı.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak Yaşlanmanın Sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar.
- Tufan, İ. (2006). *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü*. Antalya: Gero.
- Tufan, İ. (2007). *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu 2007*. Antalya: Gero.
- Türel, G. (2001). Yaşlılar İçin Kentte Konut, V. Kalıncara (Ed.), *I Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* içinde (s.19-32). Ankara. YASAD.
- T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri: Ankara Örneği*.
- Ulutürk, S. ve Dane, K. (2009). Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm ve Türkiye Uygulaması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29, s.114.

İnternet Kaynakları

- (<http://www.tuik.gov.tr>). İstatistiklerle Türkiye, Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 2007.
- (<http://www.tuik.gov.tr>). İstatistiklerle Yaşlılar, Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 2015.
- (<http://www.tuik.gov.tr>). İstatistiklerle Yaşlılar, Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 2016.
- (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/sosyalhi/sosyalhi.htm>). Erişim Tarihi: 20.12.2009.
- (<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf>). Erişim Tarihi: 2009.
- (<http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/yasli/YasliLiliga-Genel-Bakis.asp>). Erişim Tarihi: 18.01.2010.
- (<http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/yasli/Yasli-Bakim-Hizmetleri.asp>). Erişim Tarihi: 18.01.2010.
- (<http://eyh.aile.gov.tr>). Erişim Tarihi: 25.03. 2017).
- (<http://www.tumgazeteler.com/?a=5663358>). Erişim Tarihi: 18.01.2010.
- (<https://eyh.aile.gov.tr/>) Erişim Tarihi: 10.12.2018).
- (<https://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz-yasli>) Erişim Tarihi 10.12.2018)
- (<https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>) Erişim Tarihi 10.12.2018)